

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Матеріали міжнародного науково-практичного симпозиуму, 2016

необхідність притягнення до кримінальної відповідальності більшої кількості осіб і, як наслідок, посилення кримінальної репресії

Підводячи підсумок викладеного вище, можна сказати, що хоча розміри майнової шкоди у кримінальному праві формально визначені у кримінально-правових нормах, проблеми у її встановленні при кваліфікації злочинів все ж таки існують. І полягають вони, як правило, у невідповідності положень різних правових норм, які використовуються при визначенні шкоди.

Ковальчук Сергій Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник директора Івано-Франківського юридичного
інституту Національного університету
«Одеська юридична академія»,
м. Івано-Франківськ

ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ ДО МАЙНА ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАСУДЖЕННЯМ ОСІБ ЯК СПОСОБУ ВИРІШЕННЯ ДОЛІ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ЗА КПК УКРАЇНИ

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 18.04.2013 р. № 222-VII [1] було запроваджено новий для вітчизняного права інститут спеціальної конфіскації, яка за своєю правовою природою у кримінально-правовому аспекті являє собою один із заходів кримінально-правового впливу, а у кримінально-процесуальному аспекті – один із способів вирішення долі речових доказів [2, с.190]. У процесі подальшого реформування кримінального та кримінального процесуального законодавства інститут спеціальної конфіскації зазнавав неодноразових змін, відсутність системного характеру яких призвів до істотних відмінностей у закріпленні його норм у Кримінальному кодексі України і Кримінальному процесуальному кодексі України. Зокрема, це стосується норм, які врегульовують застосування спеціальної конфіскації до грошей, цінностей та іншого майна інших, окрім засудженого, осіб.

Пункт 1 частини 4 статті 96-2 Кримінального кодексу України передбачає можливість застосування спеціальної конфіскації до грошей, цінностей та іншого майна третьої особи, якщо вона набула таке майно від підозрюваного, обвинуваченого, особи, яка переслідується за вчинення суспільно небезпечного діяння у віці, з якого не настає кримінальна відповідальність, або в стані неосудності, чи іншої особи [3]. Пункт 6 частини 4 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України передбачає можливість застосування спеціальної конфіскації до грошей, цінностей та іншого майна, що одержані

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Матеріали міжнародного науково-практичного симпозиуму, 2016

фізичною або юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від нього, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено, а пункт 6-1 частини 9 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України – можливість її застосування до майна особи, пов'язаної із засудженням за вчинення корупційного злочину, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [4].

У цілому підхід вітчизняного законодавця щодо нормативного врегулювання застосування спеціальної конфіскації до майна третіх осіб ґрунтується на європейських стандартах її застосування, визначених статтями 4 – 6 Директиви 2014/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 03.04.2014 р. про заморожування та конфіскацію коштів і доходів, здобутих злочинним шляхом, в Європейському Союзі. Зокрема, вказані положення, поряд із застосуванням конфіскації до коштів і доходів засудженого або його майна, вартість якого відповідає вартості таких коштів чи доходів (частина 1 статті 4 Директиви), і розширеної конфіскації до майна засудженого за вчинення корупційних злочинів, участь у злочинній організації, залучення дітей до порнографії, незаконне втручання в інформаційні системи і незаконне використання даних із таких систем, якщо вартість такого майна не відповідає його законним доходам (частина 1 статті 5 Директиви), передбачає застосування конфіскації до майна третьої особи (частина 1 статті 6 Директиви). Відповідно до частини 1 статті 6 вказаної Директиви, держави-члени повинні вжити необхідних заходів для конфіскації доходів або іншого майна, вартість якого відповідає доходам, які, прямо або побічно, були передані підозрюванам чи обвинуваченим третім особам, або які були придбані третіми особами від підозрюваного чи обвинуваченого, по крайній мірі, якщо ці треті особи знали або повинні були знати, що мета передачі або придбання полягала в уникненні конфіскації, на підставі конкретних фактів та обставин, у тому числі, що передачу або придбання було здійснено безкоштовно або в обмін на суму, значно нижчу за ринкову вартість [5].

Закріплюючи можливість застосування спеціальної конфіскації до майна третіх осіб, пов'язаних із засудженням за вчинення корупційного злочину, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, вітчизняний законодавець оперує терміном «пов'язані особи засудженого» (пункт 6-1 частини 9 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України). Водночас, більш коректно використовувати термін «пов'язані із засудженням особи», який дозволить відобразити зв'язок цих осіб із засудженням.

Аналізуючи норму пункту 6-1 частини 9 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України, І.В. Гловюк, Є.Л. Стрельцов та І.І. Чугуников відзначають, що, по-перше, стаття 96-2 Кримінального кодексу України відомості про таких осіб не містить, а, по-друге, у процесуальному контексті ці особи прямо не визначені як учасники кримінального провадження у статті 3 Кримінального процесуального кодексу України і, відповідно, виникає питання про співвідношення їх статусу із статусом третіх осіб [6, с.7]. Хоча законодавець

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Матеріали міжнародного науково-практичного симпозиуму, 2016

у статті 96-2 Кримінального кодексу України не згадує про пов'язаних із засудженим осіб, проте у частині 1 статті 96-1 Кримінального кодексу України він визначає вичерпне коло злочинів, вчинення яких виступає підставою для застосування спеціальної конфіскації, та відносить до їх числа корупційні злочини і легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. У зв'язку з цим застосування спеціальної конфіскації до майна особи, пов'язаної із засудженим за вчинення корупційного злочину, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, доцільно розглядати в якості одного із часткових випадків її застосування до майна третіх осіб.

З урахуванням норми частини 9 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України, питання про застосування спеціальної конфіскації до пов'язаних із засудженим осіб вирішується судом під час ухвалення судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження, а у разі закриття кримінального провадження слідчим або прокурором – ухвалою суду на підставі відповідного клопотання. Як вказує О.В. Козаченко, «алгоритм діяльності суду при вирішенні питання про спеціальну конфіскацію вимагає, по-перше, встановлення підстав для повернення грошей, цінностей або майна їх власнику (законному володільцю); по-друге, якщо гроші, цінності або майно не підлягають поверненню, суд вирішує питання про можливість за їх рахунок здійснити відшкодування завданої шкоди; по-третє, за відсутності підстав для першого або другого рішення суд застосовує спеціальну конфіскацію тільки за умови, що сторона обвинувачення доведе, що власник (законний володілець) грошей, цінностей та іншого майна знав про їх незаконне походження та/або використання» [7, с.24]. Крім того, судові рішення про застосування спеціальної конфіскації до пов'язаних із засудженим осіб, з урахуванням норм пункту 6-1 частини 9 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України, може бути прийняте лише у разі дотримання сукупності таких умов: 1) спеціальна конфіскація підлягає застосуванню виключно до пов'язаних із засудженим осіб, коло яких визначається наведеною нормою – юридичних осіб, які при сприянні засудженого отримали у власність чи користування грошові кошти або інше майно, а також доходи від них; 2) спеціальна конфіскація підлягає застосуванню до пов'язаних із засудженим осіб лише у разі засудження його за вчинення окремих, визначених вказаною нормою, злочинів – корупційних злочинів і легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; 3) спеціальній конфіскації підлягає майно пов'язаної із засудженим за вчинення вказаних злочинів особи, яке складають грошові кошти або інше майно, а також доходи від них; 4) спеціальна конфіскація підлягає застосуванню до пов'язаних із засудженим осіб лише у випадках, якщо в суді не підтверджено законність підстав набуття прав на таке майно.

Дотримання наведених умов дозволяє застосувати спеціальну конфіскацію до грошей, цінностей, іншого майна та доходів від них, які отримані пов'язаними із засудженим особами, у повному обсязі, за винятком таких випадків: 1) у разі визнання судом відсутності законних підстав набуття

ГУМАНІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Матеріали міжнародного науково-практичного симпозіуму, 2016

прав на частину майна спеціальній конфіскації підлягає лише ця частина майна (пункт 6-1 частини 9 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України); 2) у разі неможливості виділення частини майна, щодо якої судом встановлено відсутність законних підстав набуття прав, спеціальній конфіскації підлягає її вартість (пункт 6-1 частини 9 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України); 3) у разі неможливості спеціальної конфіскації майна, законність підстав набуття прав на яке не було підтверджено, на засудженого покладається обов'язок сплатити вартість такого майна (пункт 6-1 частини 9 статті 100 Кримінального процесуального кодексу України); 4) у разі якщо гроші, цінності, інше майно та доходи від них були повністю або частково перетворені в інше майно, конфіскації підлягає повністю або частково перетворене майно (частина 2 статті 96-2 Кримінального кодексу України); 5) у разі, якщо конфіскація грошей, цінностей, іншого майна та доходів від них на момент прийняття судом рішення про спеціальну конфіскацію неможлива внаслідок їх використання або неможливості виділення з набутого законним шляхом майна, або відчуження, або з інших причин, суд виносить рішення про конфіскацію грошової суми, що відповідає вартості такого майна (частина 2 статті 96-2 Кримінального кодексу України).

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 18.04.2013 р. № 222-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/222-18>
2. Ковальчук С.О. Забезпечення недоторканності права власності під час застосування спеціальної конфіскації як способу вирішення долі речових доказів / С.О. Ковальчук // Право і суспільство. – 2015. – № 6-2. – С. 188-194.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of the European Union of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union [Electronic resource]. – Regime of access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0042>
6. Стрельцов Є. Спеціальна конфіскація у світі кримінально-правових та кримінально-процесуальних постулатів / Є. Стрельцов, І. Гловюк, І. Чугуников // Юридичний вісник України. – 2016. – № 16 (1085). – 22-28 березня 2016 року. – С. 6-7.
7. Козаченко О.В. Спеціальна конфіскація в системі заходів кримінально-правового впливу / О.В. Козаченко // Новітні кримінально-правові дослідження – 2015: Збірник наукових праць / відп. ред. О.В. Козаченко. – Миколаїв: Ілїон, 2015. – С. 21-25.